

*prof. dr. hab. Jan Novotný
dr. Mariola Krakowczykova
Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej*

URČOVÁNÍ HODNOTY POHLEDÁVEK

Anotace: Tento článek popisuje určování pohledávek v České republice, které zahrnuje zejména občanský zákoník a obchodní zákoník. Zobrazuje aktuální stav pohledávek, jejich rozdělení, výpočet pohledávek. Pohledávka je právo věřitele na zaplacení od dlužníka (tj. částky, kterou mi někdo dluží). Právní otázku pohledávek v České republice popisuje kapitola 1 a 2, další část článku popisuje problémy určování pohledávek. Metody pro stanovení hodnoty pohledávek lze rozlišovat do skupin 7. V tomto článku je popsán právní rámec insolvenčního zákona. Podle tohoto zákona u pohledávek můžeme rozlišovat mezi pohledávkami, ke kterým došlo po zahájení konkursního řízení, pohledávkami vůči majetku, který byl vytvořen po rozhodnutí o úpadku a pohledávkami srovnatelnými s pohledávkami za podstatou.

Klíčová slova: pohledávka, Obchodní zákoník, insolvenční zákon, Česká republika, Občanský zákoník, náležitosti, metody

Úvod

Právní určení pohledávek v České republice lze nalézt v občanském zákoníku a obchodním zákoníku. Pokud se jedná o nároky zajištění pohledávek, tyto právní předpisy najdeme v obchodním zákoníku. V České republice se problematikou pohledávek, kromě občanského a obchodního zákoníku, zajímá rovněž i Insolvenční zákon. Pohledávky v České republice se vyskytují častěji a dochází k tomu, že tato problematika musí být řešena soudní cestou.

1. Pohledávky v České republice – právní rámec

Pohledávka podle českého práva je právo věřitele na zaplacení od dlužníka (tzn. částka, kterou mi někdo dluží). Jedná se o právo věřitele požadovat dlužnou částku od dlužníka (např. peníze v určité výši).

Pohledávky mohou mít peněžní nebo nepeněžní formu. Jedná se o aktiva, které mohou být převedeny na třetí osobu s malými výjimkami s cílem konverze (převodu), která nezaniká, když věřitel zemře, a může být předmětem dědění.

Pohledávky mohou vznikat mezi příjemci (na dodávky našeho zboží nebo služeb), zaměstnanci (záloha na služební cestu), státu a státními institucemi (přeplatek na dani, přeplatek na sociálním zabezpečení a zdravotním pojištění), nebo poskytovateli (např. půjčky). V konkurzu musíme rozlišit několik typů pohledávek. Klasickým příkladem je realizace prodeje smlouvy pohledávek, pohledávky věřitelů používané při insolvenčním řízení před lhůtou stanovenou v konkurzním řízení, a následně se čeká na pokyny konkurzního správce nebo konkurzního soudu.

Následně rozlišujeme základní pohledávky, které jsou klasifikovány jako pohledávky vůči majetku dlužníka. Tyto pohledávky mohou být vyplaceny v plné výši kdykoli o to požádá správce. Rozlišujeme:

1. pohledávky vůči majetku, které byly zjištěny po zahájení insolvenčního řízení (úhrada hotovostních plateb a odměny dočasného správce, likvidátora dlužníka a členy výboru věřitelů, věřitelé pohledávek, které vznikly v době trvání moratoria, viz také ustanovení § 168, odst. 2 Insolvenčního zákona);
2. pohledávky vůči majetku, který vznikl po rozhodnutí o úpadku (hotovostní náklady a odměna správce, poplatky, daně, clo, pojistné na sociální zabezpečení a státní politiku zaměstnanosti a veřejného zdravotního pojištění, viz ustanovení § 168 odst. 2 Insolvenčního zákona);
3. pohledávky srovnatelné s pohledávkami vůči majetku (pohledávky dlužníků zaměstnanců v práci, věřitelů k zachování práva, viz rovněž ustanovení § 169 odst. 1 Insolvenčního zákona) ve věci řízení o úpadku.

Pohledávky, které nejsou předmětem Insolvenčního zákona v rámci řízení o úpadku se řídí ustanoveními Insolvenčního zákona § 170, patří tam úroky, úroky z prodlení a úroky z prodlení z úvěrů registrovaných věřitelů, smluvní sankce k majetku věřitele atp.

2. Pohledávky a podnikání

Ve spojení s podnikáním, jedná se o právo, které vzniká jednomu účastníkovi (věřitel), požadovat konkrétní plnění po dalším účastníkovi (dlužníkovi), nejčastěji vzniká při uzavření smluvního vztahu (uzavřením smlouvy). Z pohledu podnikatelské ekonomie jsou věřitelé zvláštním druhem nehmotného majetku, rovněž i z pohledu rozvahy podniku jsou částí objemového majetku bez ohledu na to, zda se jedná o krátkodobou nebo dlouhodobou pohledávku.

Termín pohledávky vyplývá zejména z § 488 zákona č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, podle kterého pohledávka je právní vztah věřitelem, který je oprávněn vymáhat (pohledávku) od dlužníka a dlužník je povinen uhradit závazek věřiteli. Můžeme konstatovat, že pohledávka je právem věřitele k zaplacení dluhu. Týká se to povinnosti dlužníka splnit závazek vůči věřiteli.

Začleňování pohledávek upravuje Obchodní zákoník § 358 až 364. Ustanovení § 358 určuje kompenzaci za způsobilou pohledávku, která může být soudně vymáhána. Začleňování pohledávek nebrání její termín splatnosti, i když je pohledávka po splatnosti.

Během oceňování jakéhokoliv druhu pohledávek tvoří podle definice tržní hodnoty odhadovanou částku, za kterou by měl být majetek uveden k datu ocenění mezi kupujícím a prodávajícím, aby při transakci mezi nezávislými a dlužnými partnery po provedení vhodných marketingových činností, kde obě strany obdržely informace, jednaly přiměřeně a bez nátlaku. Důležitou skutečností je, že rozdíl mezi cenou, která je skutečností, hodnota představuje ocenění peněžní hodnoty, ve které může být majetek prodán.

3. Metody určování hodnoty pohledávek

Abychom určili hodnotu pohledávky může využít celou řadu metod, z nichž uvedeme ty nejdůležitější:

- a. vícekriteriální bonitační metoda
- b. nákladová metoda s hodnocením rizika
- c. ratingová metoda
- d. metoda nominální hodnoty vč. případného příslušenství
- e. likvidační metoda
- f. metoda zahrnující i jiné než ekonomické vlivy
- g. kombinace metod

a) Vícekriteriální bonitační metoda

Pro určení tržního oceňování pohledávek v praxi použijeme zejména metodu multikriteriálního hodnocení faktorů, které ovlivňují hodnocené pohledávky.

Vliv na tržní hodnotu pohledávky má celá řada rizikových faktorů s různou účinností. Abychom objektivně posoudili její působení je vhodné příslušné rizikové faktory roztrždit do několika skupin podle společných rysů. Takto vytvoříme soubor kritérií, které umožňují kvantifikaci vlivu příslušných rizik. Odhad účinků dle rizikových faktorů je individuální v členění podle zvolených kritérií a vyčísluje bonitním koeficientem K_j . Tento koeficient může dosahovat hodnot od „0“ do „1“. Hodnota blízká „0“ určuje minimální riziko, tj. minimální snížení bonity pohledávky. Celkové účinky rizikových faktorů pak vyčíslíme dle vztahu:

$$(1) \quad MB = \prod_j^N (1 - K_j)$$

kde jednotlivé symboly značí:

MB	míra bonity pohledávky,
N	počet rizikových kritérií,
K_j	bonitní koeficient vyjadřující míru rizika dle přísl. kritéria,
\prod	matematický symbol pro součin čísel

Když stanovíme tržní hodnotu pohledávky, musíme brát na zřetel náklady spojené s jejím vymáháním. Tyto náklady na reálný výtěžek z pohledávky mohou být zohledněny nákladovým koeficientem (NK), který určujeme jako poměr odhadovaných nákladů na vymáhání pohledávky k nominální velikosti pohledávky. Odhadovaná částka nákladů může být vyjádřena procentem z nominální hodnoty pohledávky.

Získána tržní hodnotu pohledávky může být dále určena podle vztahu:

$$TH = NH \cdot (MB - NK) \quad (2)$$

kde jednotlivé symboly značí:

TH	tržní hodnota pohledávky
NH	nominální hodnota pohledávky
MB	míra bonity vypočtená dle vzorce (1)
NK	nákladový koeficient.

Jednotlivé bonitační kritéria volíme následovně.

1. kritérium – právní aspekty pohledávky, tzn. její existence a úroveň formálních náležitostí, které určují případnou uplatnitelnost pohledávky v případě soudního sporu. Mezi tato kritéria se počítají i „stáří“ pohledávky, tj. dobu od její nominální splatnosti.

2. kritérium – projev vůle dlužníka k zaplacení pohledávky. Za doklad projevu vůle lze považovat akceptaci zajišťovacích instrumentů, např. zástavu nemovitého nebo movitého majetku ve prospěch věřitele, směnečné jištění, které je podepřeno avalem, jak rovněž i doložené přijetí smluvní pokuty uplatněné věřitelem apod. K tomuto kritérium započítáváme i uznání dluhu, splátky a spolupráci dlužníka s věřitelem nebo ochotu dlužníka jednat s věřitelem.

3. kritérium – majetkové poměry, neboli hospodářská kondice dlužníka, kterou lze zjistit na základě dokladů nebo obecně dostupných informací. K tomuto kritérium započítáváme i obchodní charakteristiku dlužníka. Mezi tyto specifické charakteristiky řadíme:

- právní formu dlužníka;
- předmět podnikání dlužníka;
- důvěryhodnost dlužníka;
- „životnost“ dlužníkovu podniku.

Výsledná hodnota pohledávky dle výše uvedeného se zajistí pomocí multikriteriální metody podle vztahu:

$$TH = NH \cdot [(1 - K_1) \cdot (1 - K_2) \cdot (1 - K_3) - NK] \quad (3)$$

ve kterém jednotlivé symboly značí:

TH	tržní hodnota pohledávky,
NH	nominální hodnota oceňovaného souboru pohledávek,
K_1 - K_3	koeficienty zohledňující jednotlivá bonitační kritéria,
NK	nákladový koeficient.

Při ocenění hodnoty pohledávek při obchodního styku, jedná se o pohledávky, které nepodléhají režimu kapitalizace podle § 59, odst. 7 Obchodního zákoníku, poskytuje multikriteriální metoda dostatečně přesné výsledky. Tržní hodnota pohledávky tvoří výsledek mnoha faktorů, které ovlivňují bonitu jejího dlužníka. V případě, že existuje větší počet dlužníků, je nereálné shromáždit potřebné doklady o každém z nich a odhadnout výsledný efekt z pohledu bonity dluhu. Tato metoda překonává vzniklé překážky tím, že věřitel si vystačí s obecně dostupnými údaji a paušálními odhady. Díky použití těchto dokladů jsou nivelizovány individuální odchylky a výsledek reálně spolehlivě přepočítá průměrná očekávání.

b) Nákladová metoda s hodnocením rizika

Při použití této metody můžeme vycházet např. z následujícího vzorce:

$$TH = \frac{NH}{(1 + d)^T}$$

kde jednotlivé symboly značí:

TH tržní hodnota pohledávky

NH nominální hodnota pohledávky

d riziková diskontní sazba

T odhad doby zpeněžení pohledávky v letech

V tomto případě nominální hodnota pohledávky je snižována důsledkem alternativních nákladů, tzn. nákladů obětované příležitosti, které musely být vynaloženy na získání např. úvěru. V diskontní sazbě se může objevit výše bankovních úroků jak i zvýšené obchodní nebo finanční riziko dlužníka.

c) Ratingová metoda

Ratingová metoda se používá při klasifikaci pohledávek do jednotlivých tříd podle hodnoty rizika. Takto můžeme pohledávky rozdělit do pěti základních skupin:

- standardní
- sledované
- nestandardní
- pochybné
- ztrátové

Standardními se označují pohledávky před lhůtou splatnosti, které nemají zvýšené riziko týkající se nezaplacení pohledávky. Mezi ztrátové pohledávky se považují pohledávky, které jsou více než 360 dnů po lhůtě splatnosti. Toto rozdělení pohledávek do tříd má při oceňování pohledávek spíše podpůrný charakter.

d) Metoda nominální hodnoty vč. případného příslušenství

U metody nominální hodnoty vycházíme ze zákona č. 151/1997 Sb. o oceňování majetku a o změně některých zákonů (zákon o oceňování majetku), kde je stanoveno v odst. 1 §22 následující:

„Peněžitá pohledávka a dluh se oceňují jmenovitou hodnotou, pokud zvláštní okolnosti vyplývající z rozhodnutí soudu nejsou důvodem vyšší nebo nižší ceny. Pohledávky a závazky se oceňují způsobem uvedeným ve výše uvedeném zákoně podle druhu předmětu pohledávky a závazku“.

Ve stejném zákoně v § 2 je uvedeno, že jmenovitá hodnota vychází z částky určené předmět ocenění.

e) Likvidační metoda

Likvidační metoda určuje hodnotu pohledávky na základě odhadu výtěžnosti z majetku dlužníka. Pokud je pohledávka zajištěna majetkem dlužníka, provede odhad zpeněžení zástavy. Výtěžnost majetku dlužníka je provedena odhadem prodeje majetku jako celku, zejména v případě že podnik je schopen dále pokračovat v činnosti, tzn. vytvářet zisk, anebo na základě prodejem částí aktiv dlužníka.

Pokud je na dlužníka uvalen konkurs, na zástavu a její zpeněžení dohlíží správce konkursní podstaty. Věřitelé se uspokojí do výše 70 % výtěžku zpeněžení. Na neuspokojenou část se dále díváme jako na pohledávku, která však není zajištěna právem.

Pokud dlužník není v konkursu, věřitel se může domáhat zaplacení úhrady pohledávky pomocí dražby.

Novelou zákona o konkursu v České republice se zvýšila hodnota pohledávek vzniklých z pracovněprávních vztahů a snížila se hodnota pohledávek krytých zástavou.

f) Hodnota pohledávky založena na jiných než ekonomických aspektech

V tomto případě bereme na zřetel jiné aspekty, ne pouze ekonomické. V České republice např. máme případy, kdy stát odkupoval pohledávky za ceny vyšší než určené tržní hodnoty, aby zabránil negativním sociálním dopadům.

g) Kombinace metod

Kombinací metod oceňování uvádíme na závěr z důvodu přiřazení jednotlivým metodám váhu a přepočet tzv. vážený průměr. Chceme-li vzít v úvahu vícekritériální bonitační metodu a metodu založenou na jiných než ekonomických aspektech. Metodě vícekritériální bonifikace přiřadíme dvojnásobnou váhu. Výpočet bude vypadat následovně:

$$HP = \frac{2 * HP_1 + HP_2}{3}$$

kde:

HP hodnota pohledávky vypočtená pomocí váženého průměru

HP₁ hodnota pohledávky vypočtená pomocí vícekritériální bonitační metody

HP₂ hodnota pohledávky založena na jiných než ekonomických aspektech

Je dobré si uvědomit, že příjem hodnoty z pohledávky není roven ceně, protože od příjmu je nezbytné odečíst výdaje spojené s pohledávkou, započítat vliv času. Obecně můžeme tuto skutečnost uvést v následujícím vzorci:

$$HP = \frac{P - V}{(1 + d)^T}$$

kde:

P očekávané příjmy z pohledávky

V výdaje spojené s pohledávkou

d diskontní sazba

T odhad doby zpeněžení pohledávky v letech

Problematika určování hodnoty pohledávek stále vysoce aktuální zejména v transformujících se zemích, mezi které řadíme i země střední Evropy. Pohledávky se stávají problematickým aktivem, kterého tržní hodnota může být pouze zlomkem nominální hodnoty pohledávky.

Závěr

V České republice se stále častěji setkáváme s problematikou, která se týká pohledávek. Mnoho fyzických a právnických osob se snaží zaplatit dluhy v určeném termínu, ale hodně případů končí u soudu, a žádá právního poradenství. Oceňování hodnoty pohledávek je v České republice aktuálním problémem. Myslíme, že tato problematika není dostatečně popsána ani v obchodním ani v občanském zákoníku, ale je dobře formulována v Insolventním zákoně, který nejčastěji používají soudy při uplatňování právních nároků soudní cestou.

Bibliografie

1. Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P. a kol. *Kurz obchodního práva*, Obchodní závazky. Brno: C.H.Beck, 2003.
2. Bureš, J. a kol. *Občanský soudní řád*. Komentář. I. díl. 6. vydání, Praha: C.H.Beck, 2003.
3. Češka, Z. a kol. *Občanský zákoník*, Komentář, Díl I., Praha: Panorama, 1987
4. Derka, L. *Celostátní zápočty a otázka jejich právního režimu*, Jurisprudence (EMP), 1998, nr 8.
5. Eliáš, K. *Lze-li započíst splatnou pohledávku proti nesplatné aneb jak se pozná mistr*. Právní rozhledy, 2003, nr 12.
6. Faldyna, F. a kol. *Obchodní zákoník s komentářem II. díl.*, Kodex, 2000
7. Fiala, J. a kol. *Občanské právo hmotné*. Brno: Doplněk, 1993.
8. Handlar, J. *K otázce možnosti započtení splatné pohledávky proti pohledávce nesplatné*. Právní rozhledy, 2004, nr 11.
9. Holub, M. a kol. *Občanský zákoník*, Komentář, 2. svazek, Praha : Linde Praha, a.s., 2003.
10. Hušek, J. *Započtení pohledávek – podmínky započtení*. Právo a podnikání, 1994, nr 8.
11. Chalupa, R. *Zákon směnečný a šekový, Komentář*, Směnka cizí, Indosament, §17, (ASPI/Linde Praha 1996).
12. Jehlička, O. Švestka, J. a kol., *Občanský zákoník – komentář*. Praha: C.H.Beck, 1994.
13. Kavan, P. *K přípustnosti jednostranné kompenzace splatných a nesplatných pohledávek v obchodněprávních vztazích*. Právní rozhledy, 2004, nr 17
14. Knapp, V. Knappová, M., Švestka, J. a kol., *Občanské právo hmotné*, svazek II., 3. vydání, Praha: ASPI, 2002.
15. Knapp, V. *Splnění závazků a jiné způsoby jejich zániku*. Praha: NČSAV, 1955.
16. Knapp, V. *Vědecká propedeutika pro právníky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003.
17. Kovařík, Z. *Zákon směnečný a šekový, Komentář*, 3. vydání, Praha: C.H. Beck, 2002.
18. Křetínský, D. *Námitka započtení při postoupení pohledávky*, Právní rozhledy 1998, nr 10.
19. Pelikánová, I. *Komentář k obchodnímu zákoníku* 3. díl, Praha: Linde, 1996
20. Rakovský, A. *Zánik závazku započtením*, Právní rozhledy, 1999, nr 12.
21. Rouček, F. Sedláček J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*, Díl šestý, Praha, 1937.
22. Štajgr F. *Sborník studií z občanského práva*. Praha: Orbis, 1953.
23. Štenglová, I. a kol. *Obchodní zákoník komentář*. 9 vydání, Praha: C.H.Beck, 2004.
24. Ustawa nr 182/2006 Dz.U. Ustawa o niewypłacalności z późniejszymi zmianami.
25. Ustawa nr 40/1964 Dz.U. Kodeks cywilny z późniejszymi zmianami.
26. Ustawa nr 513/1991 Dz.U. Kodeks handlowy z późniejszymi zmianami.

OKREŚLANIE WARTOŚCI NALEŻNOŚCI

Streszczenie: Niniejszy artykuł przedstawia określanie należności w Republice Czeskiej, które obejmuje zwłaszcza kodeks cywilny i kodeks handlowy. Opisuje należności, ich podział i obliczanie. Należność to prawo wierzyciela do zapłaty przez dłużnika. Temat problematyki prawnej w Republice Czeskiej przedstawiają rozdziały 1 i 2, dalsza część artykułu dotyczy problematyki oceniania należności. Metody określenia wartości należności zaliczane są do 7 grup. Są to metody: wielokryterialnej bonifikaty, kosztowności z oceną ryzyka, klasyfikacji, wartości nominalnej łącznie z wszystkimi akcesoriami, likwidacji, metoda obejmująca inne wpływy aspektów ekonomicznych i kombinacja metod. W niniejszym artykule przedstawione są również ramy prawne według Ustawy o niewypłacalności. Według tej ustawy rozróżniamy należności wobec majątku, które miały miejsce po rozpoczęciu postępowania upadłościowego, należności w stosunku do majątku, który powstał po decyzji upadłości i należności porównywalne z należnościami wobec majątku.

Słowa kluczowe: należność, kodeks handlowy, ustawa o niewypłacalności, Republika Czeska, kodeks cywilny, metody, bonifikata

DETERMINATION OF RECEIVABLES

Summary: This article describes the determination of claims in the Czech Republic, which includes in particular the Civil Code and the Commercial Code. The article shows current receivables, their division, calculating charges. The amount due to the creditor's right to payment from the debtor (ie the amount that someone owes me). About the legal issues in the Czech Republic describe Chapters 1 and 2, the distal part of the article describes the problem of assessing claims. The methods can be divided for methods for determining the value of receivables to distinguish seven groups. It is a multi-criteria method discount, valuable method of risk assessment method, classification method, the total nominal value of with all accessories, method of disposal, the method comprising receipts and other economic aspects, and a combination of methods. In this article are described in the framework of the Law on insolvency. According to the law distinguish between claims due to property that occurred after the commencement of bankruptcy proceedings, claims against the estate, which was created after the decision of the bankruptcy and receivables comparable to the receivables against the estate.

Keywords: charge, the Commercial Code, the law on insolvency, the Czech Republic, the Civil Code, methods, bonus